

سبک همسایه داری اسلامی در مقابله با همسایگان بد رفتار

حسنعلی نوروزی^۱

چکیده

زندگی اجتماعی امروز بشر در عین برخورداری نسبی از فضایل اخلاقی و انسانی، در مواردی با نابسامانیها و ناملايمات اجتماعی اخلاقی مختلفی همراه است؛ لازم است با وضع قوانین مناسب و فرهنگ سازی درست و ارائه راهکارهای عملیاتی کارآمد، زندگی مردم را سروسامانی داد. در حوزه روابط اجتماعی یکی از مواردی که باید مورد توجه جدی قرار گیرد، جایگاه همسایگان می باشد. قرآن و روایات که تامین کننده سعادت دنیا و آخرت انسانها می باشند، دستورات و برنامه های متنوع اجتماعی و اخلاقی بسیاری را برای همسایگان در نظر گرفته که با تبعیت و بکارگیری آنها، مردم می توانند در کنار هم براحتی و آسایش زندگی نمایند. از آنجایی که به انجام رسیدن این مهم جز با همکاری و همدلی، میسر نیست، لازم است همگان به تعامل سازنده با دیگران به ویژه همسایگان اهتمام ورزند. این تحقیق با موضوع سبک زندگی دینی در تعامل با همسایگان، ضمن بیان وظایف و حقوق همسایگان، شیوه های مقابله درست با همسایگان بد اخلاق را مورد بررسی قرار داده است.

کلیدواژه‌ها

قرآن، روایات، سبک زندگی، همسایگان، حقوق، ارتباط اجتماعی.

طرح مسأله

خدای متعال دین مبین اسلام را بر پایه قوانین متقن و برنامه های دقیق به منظور هدایت و سعادت انسان قرار داد؛ و برای همه ی شوون زندگی فردی و اجتماعی انسان، قوانین و برنامه هایی جامع، منظم و متناسب عدل و انصاف قرار داده است. وانسانها برای ساختن محیطی سالم و تامین نیازمندی های ضروری خود و ایجاد فضایی مفید، احتیاج به تعامل سازنده با دیگران و محیط پیرامون خود دارند. و چگونگی رفتار با دیگران به ویژه با همسایگان به عنوان یک ضرورت و نیاز جدی درحوزه روابط اجتماعی با هدف رشد و اصلاح امور فردی و اجتماعی مورد توجه جدی اسلام قرار گرفته است. قرآن و روایات نیز با تبیین حقوق همسایگان و تعیین حدود و ثغور آن، همگان را به مراعات بدان تاکید نموده است و در برابر حسن همجواری وعده پاداش داده و با نكوهش شدید از همسایه آزاری، مرتکبان این عمل زشت را تهدید به کیفر و عذاب می نماید. و بر رعایت حقوق همسایگان بر همگان - به ویژه برای مسلمانان - تأکید می نماید. تا جایی که بی توجه به آن را مسلمان نمی خواند. پیامبر اسلام (ص) فرمودند: «المسلم من سلم المسلمون من یدیه ولسانه». (صدوق، ۱۴۱۴: ج ۴، ۳۶۲؛ ح ۵۷۶۲) و (بخاری، بی تا: ۱۳، ح ۱۰) و (مجلسی، ۱۴، ۳: ج ۷۴، ۵۳) و فرمود: «احسن مجاوره من جاورک تکن مسلماً». (احمدیان، ۱۳۸۰: ۱۶۳، ح ۷۵) که نیکو همسایگی محقق مسلمانی است. و این تفسیر از مسلمانی بیانگر این است که از نظر پیشوایان دین، رعایت حقوق دیگران، بخصوص همسایگان، نخستین شرط گرویدن به اسلام بوده و انتخاب نام «مسلمان» برای پیروان این دین، بدین مناسبت است و در حقیقت مومن و مسلمان بودن هر فردی بستگی به میزان رعایت حقوق دیگران و همسایگان دارد و هر کس به هر میزان که موجب آزار و اذیت دیگران شود به همان اندازه از اسلام فاصله می گیرد. در اسلام از مطلق آزار رسانی، نهی شده است و مواردی همچون: نگاه بد و شوخی آزار دهنده و... حتی عبادت آزار دهنده، امری ناپسند شمرده شده است و هیچ آیین و مکتبی در جهان نیست که با این دقت به حفظ کرامت و حقوق انسانها عنایت داشته باشد؛ هر چند در اسلام مطلق مردم آزاری ممنوع بوده و مراعات حقوق همه ی افراد لازم است لکن رعایت احترام کسانی مانند؛ پیامبران و اهل بیت (ع)، مجاهدان در راه خدا، انسانهای والا و شایسته، پدر و مادر، همسر، معلم، همسایه و... که حقوق بیشتری بر فرد و جامعه دارند اهمیت بیشتری دارد و این تحقیق با روش کتابخانه ای به بررسی سبک همسایه داری اسلامی و چگونگی تعامل با همسایگان با مباحثی همچون؛ مفهوم شناسی، اهمیت و جایگاه، اقسام و مراتب، آثار احترام و تکریم به همسایگان، پیامدهای همسایه آزاری و راهکارهای درمان و برخورد صحیح با همسایه آزاران و... خواهد پرداخت.

مفهوم سبک زندگی

معادل کلمه سبک در زبان عربی واژه اسلوب و در زبان انگلیسی لفظ استایل (style)

است. و عبارت «سبک زندگی» در شکل نوین آن (life style) اولین بار توسط آلفرد آدلر در روانشناسی در سال ۱۹۲۹ میلادی ابداع شد. (میربام، ۱۳۷۹: ۶۷۲). این عبارت به منظور توصیف ویژگی‌های زندگی انسانها مورد بهره برداری قرار گرفت. سبک زندگی مجموعه‌ای از طرز تلقی‌ها، ارزش‌ها، شیوه‌های رفتار، حالت‌ها و سلیقه‌ها در چیزی را شامل می‌شود. (ویکی‌پدیا، ۹/۵/۱۵). روشی که یک فرد یا گروهی از مردم بر اساس آن زندگی می‌کند (آکسفورد، ۱۳۸۱، ۷۴۳). باتوجه به نگاه متفاوتی که در دنیا از انسان وجود دارد، تعریف سبک زندگی نیز متفاوت می‌شود و در فرهنگ اسلامی که خداوند در قرآن با بیان الگوها و رهنمودهای بسیار، پیامبر (ص) را به عنوان اسوه معرفی می‌کند، (احزاب: ۲۱) و رفتار و منش آنان را بهترین الگو برای زندگی مردم قرار داد، (ممتحنه: ۴ و ۶) سبک زندگی مطلوب اسلامی معنا پیدا می‌کند. بدین روی مجموعه تعالیم دین و عمل به آنها برترین سبک زندگی را ترسیم می‌کند و در حقیقت مفهوم سبک زندگی، دلالت بر ماهیت و محتوای روابط و چگونگی تعامل اجتماعی مردم و کنشهای افراد در هر جامعه دارد. و گفته شده سبک زندگی عبارت است از؛ طیف رفتاری که اصلی انسجام بخش بر آن حاکم است و عرصه‌ای از زندگی را تحت پوشش دارد و در میان گروهی از افراد جامعه قابل مشاهده است و الزاما برای همگان قابل تشخیص نیست اگرچه محقق اجتماعی میان آن و بقیه طیف رفتارهای افراد جامعه تمایز قایل می‌شود. (فاضلی، ۱۳۸۲: ۸۳). و برخی گفته‌اند؛ سبک زندگی نظام واره و سیستم خاص زندگی است که به یک فرد خانواده یا جامعه با هویت خاص اختصاص دارد. این نظام واره هندسی کلی رفتار بیرونی و جوارحی است و افراد خانواده و جوامع را از هم متمایز می‌سازد. (شریفی، ۱۳۹۱: ۱۴۶). وعده‌ای گویند شیوه‌ای نسبتا ثابت که فرد اهداف خود را به آن طریق دنبال میکند» (کاویانی، ۱۳۹۱: ۱۶). بهر حال در مسئله سبک زندگی با تعاریف و مفاهیم و مؤلفه‌های مختلفی مواجه ایم خلاصه این که، منظور از سبک زندگی ترسیم شیوه‌ای از زندگی که برآمده از مجموعه تعالیم دینی اعم از باورها و اعتقادات و ارزشهای انسانی و کنش‌های فرد یا جامعه و... می‌باشد.

مفهوم همسایه

در فرهنگ و زبان فارسی، به دو یا چند فرد که در زیر یک سقف باشند و یا اتاق یا خانه آنها متصل و یا نزدیک هم باشند همسایه گفته میشود. (معین، ۱۳۷۵: ج ۴، ۵۱۸۴) و در فرهنگ دینی و زبان عربی واژه ی «الجار» بیانگر مفهوم همسایه است. کلمه «جار» که جمع آن جیران و جیره است در لغت به معانی مختلفی آمده است. مانند شریک، پاسبان، امان دهنده، درخواست کننده امان، ناصر، هریک از زوج و زوج، هووی زن، هم پیمان و... (ابن منظور، ۱۴۰۸: ج ۴، ۲). با توجه به معنای همسایه «الجار» کسی است که نزدیک تو خانه و مسکن دارد و زندگی می‌کند. برخی از لغت شناسان برای صدق همسایگی نزدیکی دو خانه را کافی دانسته‌اند چنانکه راغب اصفهانی

در تعریف واژه جار می گوید: «کسی که خانه اش نزدیک تو است» به گفته وی به هرکسی که حشش بردیگران بزرگ است و حقی بردیگران پیدا میکند یا حق همسایگی غیرخویشاوند را بزرگ می‌شمارد، در آن صورت «جار» اطلاق میگردد. (راغب، ۱۴۲۳-۲۰۰۲: ۲۱۱). لکن اکثر اهل نظر برای صدق عنوان همسایه مجاورت را شرط کرده اند. خلیل می گوید: «همسایه کسی است که مسکنش مجاورت آن باشد.» و مشابه همین مطلب را دیگران آورده اند. (طریحی، ۱۳۸۶: ج ۳، ۲۵۱) و (ابن منظور، ۱۴۰۸: ج ۲، ۴۱۴) و (رازی، ۱۴۲۰: ۶۴). از مجموع سخنان لغت شناسان استفاده می‌شود که در تحقق همسایگی عنصر مجاورت نقش اساسی دارد. و برخی بدون هیچ توضیحی گفته اند، جار همان همسایه است. (رازی همان). در عرف ولغت نیز برای همسایگی، اصل مجاورت یا حداقل نزدیکی دو خانه ضرورت دارد. و فرقی نمی‌کند که مجاورت را مانند همسایگی در منزل و محل سکونت بدانیم یا همسایگی در کسب و کار، زمین و ملک و مزرعه و امثال آن لحاظ کنیم. و احکامی که در دین برای همسایگان گفته شده در صورتی که قرینه ای بر معنا و مورد خاص نباشد اطلاق دارد و شامل همه ی انواع آن می‌شود. چنانکه قرآن نیز می‌فرماید: «والجار ذی القربى والجار الجنب...» (نساء: ۳۶). و در روایتی معروف از حضرت زهرا (س) آمده است که فرمود: «الجار ثم الدار». (صدوق، ۱۳۸۶: ۱۸۲). (اول) همسایه سپس خانه (خانواده). البته جار در قرآن به معانی دیگری نیز آمده که در مجال دیگری باید بدان پرداخت.

در برخی روایات دینی، حدود و همسایگی به طور خاص و یا در ضمن حقوق و وظایف همسایگان بیان شده که می‌توان از آنها در مفهوم و تعریف همسایه مدنظر قرارداد؛ علی (ع) درباره حریم همسایه می‌فرماید: «حریم المسجد اربعون ذراعا والجوار اربعون دارا عن اربعة جوانب». (احمدیان، ۱۳۸۰: ۴۳۸، ج ۱۳۵۰) و (عباس قمی، بی‌تا: ج ۱۶۹۱) و (ری شهری، ۱۴۲۳: ج ۲، ۳۱۸۷ و ۳۱۸۸). حریم مسجد از هر طرف چهل ذراع است و حریم همسایگی نیز چهل خانه از هر سمت می‌باشد. چنانکه امام صادق (ع) در روایتی از رسول گرامی اسلام (ص) فرمودند: «تا چهل خانه همسایه محسوب میشود از روبرو، از پشت سر، از طرف راست و چپ». (کلینی: ۱۳۸۸ ج ۳، ۶۶۹) معاویه بن عمار از امام صادق (ع) نقل می‌کند: «به حضرت (ع) عرض کردم: فدایت شوم، حد همسایگی کدام است؟ امام (ع) فرمود: «اربعین دارا من کل جانب» (صدوق: ۱۳۷۹-۱۳۳۸: ۱۶۵) و در روایت دیگری آمده که: «مردی خدمت رسول خدا (ص) آمد و عرض کرد: من در فلان محله خانه‌ای خریده‌ام و نزدیکترین همسایه ام کسی است که نه به خیر او امید دارم و نه از شر او احساس ایمنی دارم. رسول خدا (ص) به علی و سلمان و ابوذر و یکی دیگر که گمان می‌کنم مقدار بود فرمود: «در مسجد با صدای بلند جار بزنید که ایمان ندارد کسی که همسایه اش از شرش در امان نباشد و آنها سه بار این مطلب را بیان کردند سپس حضرت (ص) با دستش به چهار طرف اشاره کرد و فرمودند: تا چهل خانه همسایه محسوب می‌شود». (کلینی: ۱۳۸۸ ج ۳، ۶۶۶).

تحدید به چهار طرف به لحاظ سابقه نداشتن بناهای چند طبقه است و گر نه واحدهای آپارتمانی مرتفع نیز مشمول قانون همسایگی می باشد. (جوادی آملی، ۱۳۹۱: ۳۴۵).

جایگاه و حقوق اساسی همسایگان در اسلام

قرآن کریم در راستای دعوت مردم، به توحید ونفی هرگونه شرک، همگان را به احسان و نیکو کاری درمورد چند دسته از افراد جامعه فرا می خواند که یکی از این دسته از افراد، همسایگان می باشند. چنان که می فرماید: «وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَ لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَ بِذِي الْقُرْبَىٰ وَ الْيَتَامَىٰ وَ الْمَسْكِينِ وَ الْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَ الْجَارِ الْجُنُبِ...» و خدا را بپرستید و هیچ چیز را شریک او قرار ندهید، و به پدر و مادرنیکی کنید و همچنین به خویشاوندان و یتیمان و مسکینان و همسایه ی نزدیک و همسایه ی دور و (نیکی و مهربانی کنید). و رسول خدا (ص) فرمود: «پیوسته جبرئیل درباره همسایگان به من سفارش می نمود تا جایی که فکرمی کردم برای همسایه سهمی از ازارت قرار دهد. (بخاری، بی تا: باب ۲۸، ج ۱۴، ۶۰۱۴، ۷۲۹، ۱۵، ۶۰) و (صدوق، ۱۴۱۷: ۵۱۴). و فرمودند: «با روزی و نعمت هایی- که خدا به شما داده است- نیکو همسایگی کنید، خسته و بیزارشان نکرده و آنها را از دست ندهید؛ زیرا کم نعمتی که از دست گروهی رفته به آنان بازگردد». (مجلسی، ۱۴۰۳- ۱۹۸۳: ج ۱۷۱، ۷۴). و نیز فرمودند: «هرکس به اندازه یک وجب از زمین به همسایه خود خیانت کند خدا آن را از حد و مرز هفت طبقه زمین چون طوقی به گردنش قرار می دهد تا روز قیامت خدا را با همان گردن بند دیدار نماید؛ مگر آنکه توبه نموده و بازگردد». (صدوق، ۱۴۱۷: ۴۲۶). و امام صادق (ع) فرمودند: «در مسجد نماز گزاردن را لازم شمرد و با مردم خوش همسایگی کنید؛ اقامه شهادت نمایید؛ بر جنازه ها حاضر شوید؛ زیرا از معاشرت با مردم ناگزیرید که هیچ کس در زندگی از دیگران بی نیاز نباشد. (حرعاملی ۱۴۰۲: ج ۵، ۳۹۹). بر اساس منابع دینی همسایگان نسبت به یکدیگر حقوق و وظایفی فراوانی دارند و تعالیم اسلام در اهمیت حقوق همسایه و ضرورت ارتباط و چگونگی تعامل سازنده با دیگران بسیار روشن و دقیق و هماهنگ با فطرت انسانی و الهی او است که رعایت آنها تاثیر بسزایی در نحوه سبک زندگی دارد. گرچه بسیاری از مردم مایل اند روابط اجتماعی خوبی با دیگران بخصوص همسایگان داشته باشند ولی به علت عدم مهارت ارتباطی شایسته و نا آشنا بودن با آداب اسلامی و حقوق همسایگی موفق به انجام خواسته خود نمی شوند. و در روایتی که فریقین با اندک تفاوتی از هم، آن را از رسول خدا (ص) نقل کرده اند نکات قابل تاملی دارد: «آندرون ما حق الجار؟ ما تدرن حق الجار الا قليلا... آیا می دانید حق همسایه چیست؟ شما از حقوق همسایگان جز اندکی نمی دانید. حق همسایه این است که اگر فریاد کرد به فریادش برسی. اگر قرض خواست به او قرض بدهی. و اگر محتاج شد در رفع حاجتش بکوشی. اگر دچار مصیبتی شد تسلیتش دهی. اگر خیری دید، به او تبریک بگویی. اگر بیمار شد به عیادتش روی. و اگر از دنیا رفت، جنازه اش را تشییع کنی. و ساختن خانه ات را بلندتر (از

جایگاهش) نکنی که راه باد را بر او ببندد! و اگر میوه ای خریدی مقداری به او هدیه کنی. و اگر نخواستی هدیه کنی لاقلاً آن را مخفیانه به خانه ببری و اجازه ندهی که کودکان از آن میوه به کوچه ببرند که فرزندان همسایه ات را غصه دهند و با بوی دیگت او را آزار نده مگر اینکه ظرفی (از آن غذا) برای او ببری! (متقی هندی: ۱۴۰۵-۱۹۸۵ ج: ۹، ۵۸ و ۵۹) و (نوری، همان: ج: ۸، ۴۲۴) و (مجلسی، ۱۴۰۳: ۷۸، ۹۴). و خلاصه در باب اهمیت و جایگاه همسایگان و نحوه تعامل با آنان علاوه بر سفارشات عام قرآن و روایات، گزاره های ویژه ای وجود دارد که به برخی اشاره می شود:

ا. همسایگان؛ چون خود انسان و مانند افراد خانواده محترم اند. (کلینی، همان: ج: ۲، ۶۶۶).
 ب. احترام همسایه همانند احترام مادر است. (کلینی، همان، ۶۶۶) و طبق برخی از روایات حرمتی به اندازه حرمت افراد خانواده رادارند. (سیدرضی نهج البلاغه، ۳/۷۷) و (کلینی، همان: ج: ۷، ۵۱) و (احمدیان، ۷۰۰: ۱۳۸۰، ج: ۲، ۶۴۰).

ت. همسایه خوب نشانه سعادت است. پیامبر اعظم (ص). (احمدیان، ۱۳۸۵: ۴۷۶، ج: ۴، ۶۷۹).
 ث. قوام شیعه در رسیدگی به امور همسایگان است. (حکیمی، ۱۳۸۸: ج: ۱، ۱۸۵).
 ج. بازرشترین تعصب دینی، تعهد و مسولیت پذیری نسبت به همسایگان است. (حکیمی، ۱۳: ۸۸: ج: ۸، ص: ۶۲۱).

ح. ضرورت داشتن رسیدگی و تامین نیازهای مالی و غذایی آنان که در روایات، بطور مطلق ذکر شده است. پیامبر (ص) فرمودند: «مسلمان نیست کسی که شب سیر بخورد و همسایه اش گرسنه باشد.» (همان) و (احمدیان، ۶۵۸۰: ج: ۲، ۲۸۴).

خ. اذیت همسایگان، اذیت و آزار رساندن به پیامبر (ص) است. (نوری، ۱۴۰۷: ج: ۸، ۴۲۴).
 د. اهمیت و احترام همسایه تا حدی است که آزار دهنده به همسایه از شرکت در جهاد با دشمنان محروم می شود. (نوری، بی تا: ج: ۸، ۴۲۳).
 ذ. حق همسایگی در قیامت مورد بازخواست قرار می گیرد. امام رضا (ع) فرمود: (نوری، بی تا: ج: ۸، ۴۲۶).

ر. ضرورت گرمی داشتن همسایه، بطور مطلق اگرچه کافرباشد. (احمدیان، ۳۵۰: ۱۳۸۰ ج: ۹، ۷۳) و (شعیری، بی تا: ۸۴). و دهها روایت دیگر که در همه ی آنها به بعدی از جایگاه و اهمیت همسایگان تأکید شده است.

اقسام و مراتب همسایه

یکی از کارهای نیک و شایسته که از ضروریات زندگی اجتماعی و انسانی است رعایت حقوق همسایگان و رفتار مناسب با آنان است. مردم در زندگی اجتماعی و همسایگی خودشان، ممکن است از جهت عقیده و مذهب و خویشی و قومی متفاوت باشند. ولذا نوع برخورد و شیوه و سبک زندگی آنها نیز متفاوت میشود. خدای متعال در قرآن سوره نساء ابتدا با دعوت مردم به توحید و بندگی

خالصانه، بی درنگ انجام زنجیره ای از کارهای شایسته را بدانها توصیه می نماید. «وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَ لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَ بِذِي الْقُرْبَىٰ وَ الْيَتَامَىٰ وَ الْمَسَاكِينِ وَ الْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَ الْجَارِ الْجُنُبِ وَ الصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ وَ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَلًا فَخُورًا (نساء: ۳۶)» و خدای (یکتا) را بپرستید و چیزی را شریک او قرار ندهید و به پدر و مادر نیکی کنید و نیز به نزدیکان، یتیمان، بینوایان، همسایه ی نزدیک و همسایه ی دور، یار همراه و در راه مانده و بردگانی که مالکشان شده اید. زیرا خدا کسی را که تکبر ورزد دوست ندارد. در این آیه خدا همسایه را به دور و نزدیک توصیف کرده است. «الجار ذی القربى والجار بالجنب» و همگان را به احترام و تکریم شخصیت آنان موظف نموده است. و در این که منظور از همسایه نزدیک و دور چیست، میان مفسران گفتگو است. برخی بر آن اند منظور از همسایه نزدیک، همسایگان از فامیل و خویشاوندان می باشد و منظور از همسایه دور همسایگان غیر فامیل است. این معنا از آیه بعید به نظر می آید زیرا در جمله های قبل از این فقره، به احترام و رعایت حقوق خویشاوندان شده بود. (مکارم: ۱۳۷۱ ج ۳، ۳۸۰) و عده ای از مفسران معتقد اند؛ منظور از همسایه نزدیک، همسایگان مسلمان و مراد از همسایگان دور همسایگان غیر مسلمان است. و برخی دیگر از مفسران بر آن اند؛ منظور از همسایه نزدیک کسانی هستند که خانه های آنها نزدیک خانه شما باشد و همسایگان دور افرادی هستند که خانه هایشان دور تر است. (مکارم: همان) و (طبرسی، ۱۴۱۵: ج ۳، ۸۲) و (طوسی، ۱۴۳۱-۲۰۱۰: ج ۲، ۱۸۶-۳، ۱۸۷). بنابراین همسایگان اقسام و انواعی مختلفی دارند و در یک تقسیم بندی به خویشاوند و بیگانه، و در تقسیمی دیگر، به مسلمان و کافر و در تقسیمی سوم، به همسایگان دور و نزدیک از هم، متمایز می گردند. و تعبیر قرآن که می فرماید: «الجار ذی القربى والجار بالجنب» عام بوده و شامل همه ی موارد از همسایگان می شود. چنان که از پیامبر (ص) نقل شده که فرمود: همسایگان سه گروه اند:

۱. همسایگانی که از سه حق برخوردارند. حق خویشاوندی، حق مسلمانی، حق همسایگی.
۲. همسایگانی که دارای دو حق اند؛ حق همسایگی و حق مسلمانی و دینی.
۳. همسایگانی که فقط از حق انسانی برخوردارند. - غیر فامیل و غیر مسلمانان - (احمدیان، ۱۳۸۵: ۲۸۲).

با توجه با تقسیم بندی همسایگان به انواع مختلف در قرآن و روایات، رعایت حقوق همه ی همسایگان لازم بوده و هیچ همسایه ای را نباید به دلیل بیگانه بودن و یا کافر بودنش مورد اذیت و آزار قرار داد.

آثار و پیامدهای شوم همسایه آزاری

بر اساس آنچه که در منابع فریقین آمده، از دیدگاه پیشوایان دین همسایه آزاری همسایه

آزاری به شدت مورد نکوهش قرار گرفته است بطوری که بخاری در صحیح خود بابتی را با عنوان «باب اثم من لا یامن جاره بوائقه» اختصاص داده است (بخاری، بی تا، باب ۲۹، ۷۲۹). همسایه آزاری نه تنها گناهی بزرگ، که اذیت کننده گان، خارج از مرز اسلام و ایمان شمرده شده اند. پیامبر (ص) فرمود: «من ضیع حق جاره فلیس منا». (صدوق، ۱۴۱۷: ۵۱۴). وفاطمه زهرا (س) روزی از مشکلات زندگی به رسول خدا (ص) شکایت نمود؛ و حضرت (ص) جزوه ای به او داد و فرمودند: نوشته های آن را یاد بگیر، در آن جزوه نکاتی آمده بود از جمله این که: «هرکس به خدا و روز قیامت ایمان دارد، همسایه اش را نیاز دارد. (کلینی، ۱۳۸۳: ج ۲، ۶۷۷) و (نوری، همان: ج ۵، ۸۸) و در بعد اثباتی قضیه ابوهریره حدیثی را از رسول گرامی اسلام نقل می کند که فرمود: «من کان یؤمن بالله والیوم الآخر فلیقل خیرا اولی صمت». (بخاری، همان: باب ۳، ج ۱۸، ۷۲۹: ۶۰). و به عقیده برخی منظور از همسایه آزاران تنها کسانی نیستند که برای همسایه خود زحمت ایجاد کند و یا با رفتار و گفتار خود آنان را برنجاند بلکه افرادی که از کمک به همسایگان کوتاهی می کنند و در ادای حقوق آنها بی تفاوت باشند نیز شامل می شود. و از مضمون برخی روایات استفاده می شود، کسی که از حال همسایه خود بی خبر است و به ادای حقوق او توجهی نکند در حقیقت به همسایه خود ستم نموده است و از نظر دینی همسایه آزار محسوب می شود اگرچه مردم او را همسایه آزار ندانند. (تهرانی، ۱۳۹۲: ج ۴، ۴۹۷). و از روایت امام صادق (ع) خطاب به پیروان اهل بیت (ع) مبنی بر اینکه کسی که رفتارش با همسایه نیکو نباشد از ما نیست، می توان مطلب فوق را نتیجه گرفت. (کلینی، ۱۳۸۳: ج ۲، ۶۳۷). بنابراین تهدیدها و پیامدهای ناگواری که در شریعت دینی همسایه آزاران را هدف قرار داده ممکن است شامل این دسته افراد نیز بشود. و بی توجهی به حقوق همسایه و آزار رساندن به آنان، آثار ناخوشایندی دارد که به برخی از آنها اشاره می شود:

۱. دوری از توجه و رحمت خدا

از پیامبر خدا (ص) روایت شده که فرمودند: «دوکس است که خدا در روز قیامت به آنها نظر رحمت ندارد. یکی کسی که با خویشان خود قطع رابطه کند و دیگری آنکه با همسایه خود بدی کند. (احمدیان، ۱۳۸۵: ۱۸۶، ج ۵۵). و باز فرمود: «ای علی! هرکس همسایه را بیازارد از رحمت خدا محروم است». (شعیری، بی تا: ۸۴) و از امام صادق (ع) فرمود: «هرکس همسایه خود را آزار رساند از رحمت خدا دور می شود» (مجلسی، همان: ج ۷۴، ۱۵۳) و (قمی، همان: ۱۹۰). و امام صادق (ع) فرمود: «کسی که همسایه اش را نفرین کند نفرینش مستجاب نمی شود؛ زیرا خدا برای او راه رهایی و آسایش قرار داده است تا آنجا که خانه اش را بفروشد و از همسایگی با او کناره گیری کند». (نوری، همان: ج ۲، ۸۰).

۲. جدایی از اهل بیت (ع) و امت پیامبر (ص)

بزرگترین نعمت و سعادت برای انسان همراهی با پیامبر و اهل بیت (ع) در دنیا و آخرت است. که این مهم با تبعیت از سیره عملی آن بزرگواران و اجتناب از گناه و ایذاء و آزار دیگران بخصوص همسایگان بدست می‌آید. رسول خدا (ص) فرمودند: «هر کس همسایه اش را بی‌آزارد خدا بوی بهشت را براو حرام می‌کند و جایگاهش دوزخ است و چه بد فرجامی است و هر کس حق همسایه اش را تباہ کند از ما نیست و پیوسته جبرئیل سفارش همسایه را به من می‌نمود تا حدی که گمان بردم همسایه از همسایه ارث خواهد برد». (صدوق، ۱۴۱۷: ۴۲۸). ابوریع شامی می‌گوید: «امام ششم (ع) در حالتی که خانه از حاضران پر بود فرمود: «همه بدانید! از ما نیست کسی که با همسایه خود خوش رفتاری نکند». (کلینی، بی تا: ج ۴، ۴۹۲). و فرمود: «آگاه باشید! که خدای بزرگ (در روز قیامت) از حق همسایه می‌پرسد. و هر کسی که حق همسایه را تباہ کند از امت ما نیست». (مجلسی، ۱۴۰۳: ۷۳، ۳۶۲) و فرمودند: «ای پیروان آل محمد! بدانید کسی که رفتارش با همسایه اش نیکو نباشد از ما نیست». (کلینی، ۱۳۸۳: ج ۲، ۶۳۷).

۳. مورد سؤال قرار گرفتن

وقتی که انسان درس‌رأشییی عمر قرار می‌گیرد هر سرمایه‌ای که اندوخته و هردانشی که آموخته همان برایش ماندگار و سودمند است. و بعد از آن هر قدر افسوس بخورد فایده‌ای ندارد؛ چون وقت گذشته و زمان فعلی جایگزین زمان قبلی نمی‌شود. و باید از اموری که موجب تضییع عمر و حسرت آدمی می‌شود، صرف نظر کند. و از چیزهایی که در روز قیامت موجب بازخواست و سؤال می‌شود همسایه‌آزاری است. و در اهمیت این مسئله همین بس که در برخی منابع روایی بایی به این عنوان اختصاص داده شده است. (بخاری، بی تا: باب ۲۹) و رسول خدا (ص) فرمودند: «آگاه باشید! که خدای بزرگ (در روز قیامت) از حق همسایه می‌پرسد. و هر کسی که حق همسایه را تباہ کند از امت ما نیست و فرمود: «فرمود به خدا قسم در امان نیست؛ گفته شد چه کسی؟ فرمود: کسی که همسایه اش از آزار او در امان نباشد». (بخاری، همان: باب ۲۹، ج ۷، ۷۲۹، ۶۰۱۶).

۴. رسوایی، ذلت و خواری

از دیدگاه قرآن باز خورد اعمال و رفتارهای انسان، به سوی خود اوست. «و هر که گناهی کند همانا به زیان خویشتن میکند». (نساء: ۱۱۰) و همانگونه که انسان، عمل خودش را کسب می‌کند، عمل نیز به سوی صاحب خود باز می‌گردد. چنانکه می‌فرماید: «اگر نیکویی کنی برای خودتان نیکویی کرده‌اید و اگر بدی کنی به خود کرده‌اید». (اسراء: ۷) و این قاعده‌ای عام است که در سراسر نظام تکوین و تشریح جاری است. و بطور طبیعی اگر کسی ظلمی نسبت به دیگران مرتکب شود، سرانجام به خودش باز خواهد گشت. و پیامبر (ص) فرمود: «سرک کشیدن در خانه همسایه جایز نیست». (صدوق، ۱۴۰۴: ۵۵۶، ۳) و نیز فرمود «هر کس بر خانه همسایه سرک بکشد

وبه عورت مرد یا موی زن یا به عضوی از بدنش نگاه کند، حق است که خدا وی را به همراه منافقانی که در دنیا در پی کشف اسرار و زشتی‌های مردم هستند در آتش در آورد و از دنیا خارج نمی‌شود تا اینکه خدا رسوایش را کند و در آخرت زشتی‌اش برای مردم آشکار سازد». (صدوق، ۱۳۶۸: ۲۸۲) و علی (ع) فرمود: «به عزت دست نیابد کسی که همسایه‌اش را خوار و ذلیل کند». (آمدی، بی‌تا: ج ۱، ۸۸).

۵. محرومیت از جهاد و دفاع مقدس

در مکتب اسلام رویارویی مسلمانان با کافران و مشرکان با هدف دعوت آنان به اسلام و پذیرش حق بود و انگیزه اصلی رسول خدا (ص) از نبرد با دشمنان ترویج و تبلیغ دین و فراگیر شدن اسلام در تمام مناطق و بلکه در سراسر جهان بود. ولذا در تربیت و انتخاب رزمندگان، بر توان رزمی و کارآمدی آنان اهمیت فراوانی قائل بود تا جایی که از اخلاق دینی و مراعات حقوق دیگران و همسایگان غافل نبودند. و در فرهنگ سازی تکریم همسایه، بحدی جدی بودند که آزاردهنده‌گان به همسایه را از شرکت در جهاد با دشمنان اسلام محروم می‌کند. در غزه تبوک فرمود: «کسی که همسایه‌اش را آزار داده با ماهمراهی نکند». (نوری، همان: ۸، ۴۲۳) و از طرفی در تاریخ «جنگ تبوک» آمده است که سه نفر به جهت تخلف از رفتن به جبهه در محرومیت و محاصره اجتماعی و اخلاقی قرار گرفتند. و رسول خدا دستور دادند تا مردم با آنان معاشرت نداشته باشند. و کیفر آنان پنجاه و یک روز به طول انجامید؛ در این ایام نامه‌ای از پادشاه غسان به یکی از آن سه نفر (کعب بن مالک) رسید که ما حاضریم با آغوش باز از شما پذیرایی کنیم! کعب با دریافت این نامه گریست و با خود گفت: کار من به کجا رسیده که دشمن در من طمع دارد! (صحیح مسلم، بی‌تا: ۸، ۱۰۸).

۶. مورد عتاب خدا قرار گرفتن

کسی که از روی غفلت نسبت به اطرافیان خود بی‌تفاوتی کند مورد بازخواست قرار خواهد گرفت اگرچه چنین شخصی به ظاهر معصیتی مرتکب نشده است اما اهمیت توجه به همسایه به حدی است که غفلت و قصور هم پذیرفتنی نیست و عتاب را به دنبال خواهد داشت. در روایتی از زندگی حضرت یعقوب (ع) می‌خوانیم، وقتی جناب بنیامین در دربار حاکم مصر گرفتار شد، حضرت یعقوب (ع) با تضرع به درگاه خدای متعال، عرض کرد: پروردگارا! به حال من ضعیف و پیرمردی که فرزندش را از دست داده رحم کن! خدای حکیم به او وحی کرد، حتی اگر پسرانت مرده بودند، زنده‌شان می‌کردم تا تو از رنج این جدایی نجات یابی! لیکن تو هم به یاد آر که، روزی گوسفندی کشتی و کباب کردی و خوردی و به فلان همسایه‌ات که در آن روز روزی داری چیزی ندادی! (کلینی، همان: ۲، ۶۶۶). اگرچه این روایت دلالت بر گناه کار بودن حضرت یعقوب ندارد و نمی‌توان نتیجه گرفت که پیامد بی‌توجهی به همسایه‌گان از دست دادن فرزندان و از هم پاشیده شدن

خانواده است اما اجمالا میتوان دریافت که بی توجهی به همسایگان انسان را در دنیا گرفتار می‌کند. (تهرانی، ۱۳۹۲: ج ۴۹۵، ۱۴) و اهل معرفت از این گونه عتابها پند می‌گیرد و به مجادله برنمی‌خیزد. و در روایت دیگری وارد شده که حضرت یعقوب (ع) از این پس کسی را مأمور کرده بود که هر صبح و عصر جار بزند، هر کس نهار و شام می‌خواهد به خانه یعقوب بیاید. (کلینی، همان: ۲، ۶۶۶) و در روایت دیگری آمده است که مردی خدمت پیامبر بزرگ اسلام آمد و عرض کرد: فلانی همسایه ام هست و آزارم میدهد؛ حضرت (ص) ضمن توصیه وی به صبر و تحمل در برابر اذیت او، فرمود: تو به او آزار نرسان. و پس از چندی، آن فرد باز گشت و عرض کرد، همسایه ام از دنیا رفت و رسول خدا فرمود: روزگار برای موعظه و مرگ برای پراکندن است. (نوری، همان: ۸، ۴۲۰) و پیامبر فرمود: «به خدا قسم در امان نیست؛ گفته شد چه کسی؟ فرمود: کسی که همسایه اش از آزار او در امان نباشد: (بخاری، همان: باب ۲۹، ج ۷۲۹، ۶۰۱۶).

۷. خروج از جرگه مومنان

همانگونه که خوش رفتاری و حسن معاشرت با همسایگان، آخرت آدمی را آباد می‌کند، همسایه آزاری شخصیت افراد و شایستگی های او تباہ می‌کند تا اندازه ای که راه صواب و بهشت را گم می‌نماید. پیامبر (ص) فرمود: «لیس یدخل الجنة من یؤذی جاره و من لم یؤمن جاره بوائقه» (نوری، همان: ج ۸، ۴۲۱). و امام صادق (ع) فرمود: «به پیامبر اسلام (ص) عرض کردند: آیا در مال و دارایی غیر از زکات حق دیگری منظور شده است؟ فرمودند: بلی؛ به خویشان نیکویی کردن در وقتی که پشت کنند و به همسایه ی مسلمان رسیدگی کردن و ایمان ندارد کسی که سیر بخوابد و همسایه ی مسلمانش گرسنه باشد. ابن مسعود نقل می‌کند: «روزی مردی نزد فاطمه (س) آمد و گفت: ای دختر پیامبر (ص)! آیا رسول خدا (ص) نزد تو چیزی بر جای گذاشت که مرا از آن بهره مند نمایی؟ فاطمه (س) به کنیزش فرمود: آن نوشته را بیاور؛ کنیز جست و جو کرد آن را نیافت. آن حضرت فرمود: وای بر تو، تلاش کن؛ آن نوشته نزد من با حسن و حسین برابر است؛ کنیز جست و جوی بیشتر کرد و آن را میان اشیای بی فایده ی دور ریز یافت و در آن نوشته بود: محمد پیامبر خدا (ص) فرمود: از مؤمنان نیست کسی که همسایه اش از آزار او در امان نباشد و هر کس به خدا و روز قیامت ایمان دارد همسایه خود را نمی‌آزارد. (دلائل الامامه، بی تا: ۵).

۸. جهنمی شدن و دوری از بهشت

مردم نسبت به یکدیگر وظایف و حقوقی متقابل دارند و همواره باید مواظب رفتار و کردار خود باشند تا به وظیفه خود عمل نمایند تا به سرنوشت شومی دچار نشوند. از مواردی که گاهی اوقات انسان گمان نمی‌برد که گناهش آنقدر بزرگ باشد که موجب هلاکت و بدبختی شود، بی تفاوتی و یا اذیت همسایگان است. پیامبر اسلام (ص) در تفسیر آیه «یوم ینفخ فی الصور فتأتون افواجا» (نبا: ۱۸)، روزی که در صور دمیده شود شما فوج فوج وارد محشر می‌شوید؛ فرمودند: ده

گروه از امت من به صورت پراکنده و جدا از دیگر مسلمانان محشور می شوند که هفتمین گروه کسانی هستند که «مقطعه ایدیه‌م وارجلهم» با دستهای وپاهای بریده محشور می شوند و آنها کسانی هستند که «یؤذون الجیران» یعنی همسایه را آزار می دهند. (فیض کاشانی، بی تا، ج ۵، ۲۷۵). و فرمودند: «هرکسی که همسایه خود را آزار دهد خدا بهشت را بر وی حرام کند و جایگاهش را در جهنم قرار دهد و جهنم چه بد فرجامی است. (صدوق، ۱۳۸۴: ۴۲۸). و فرمود: «هرکس به ناحق همسایه اش را بیازارد، خداوند اشتشمام بوی بهشت بر او حرام می شود. (مجلسی ۱۴۰۳: ۷۳، ۳۶۲) و در روایتی دیگر آمده است که به رسول خدا (ص) گفته شد فلان زن روزها روزه می گیرد و شبها (به عبادت) بیدار است ولی همسایه آزار است. فرمودند: «او اهل دوزخ است». (فیض، بی تا: ج ۳، ۴۲۳).

۹. طرد اجتماعی و انزوا طلبی

انسان در بستر اجتماع رشد میکند و به شدت از آن تأثیر می پذیرد؛ زیرا رابطه میان فرد و اجتماع رابطه ای حقیقی است و حسن معاشرت و اخلاق نیک باعث پاکی دل و تألیف قلوب شده و در استحکام روابط اجتماعی بسیار مؤثر است؛ و در مقابل، بدهم‌سایگی و بداخلاقی موجب، شقاوت دل و انزوا و طرد اجتماعی و دوری و نفرت مردم می شود. چنان که توصیه پیشوایان دین، در مواردی خاص به انتقال و دوری گزیدن از همسایگان بد است. (نوری، همان: ج ۸، ۴۳۰) و رسول خدا (ص) همسایه بد را از عوامل بدبختی و شقاوت بر شمردند. (رضی الدین طبرسی، ۱۳۹۲: ۱۲۶) و در بیانی از این گرفتاری به خدا پناه برده است. «اعوذ بالله من جارالسوء فی داراقامه؛ تراک عیناه ویرعاک قلبه؛ ان راک بخیرسائه وان راک بشر سره» پناه می برم به خدا از همسایه بد برای خانه ای که اقامتگاه است، چشمانش ترا ببیند و دلش به تو توجه دارد اگر خوشی در تو ببیند بدش آید و اگر ترا دریدی ببیند خوشحال شود. (کلینی، همان: ۳، ۴۹۳) و امروز یکی از علت های عقب ماندگی برخی مناطق چه در حوزه شهری و یا روستایی وجود برخی افراد بد اخلاق و شرور در آن اماکن میباشد.

راهکارهای مقابله با همسایگان بد رفتار

در روایات دینی برای پرهیز از تنش و مقابله با همسایگان بد خلق راهکارهایی پیش بینی شده است که هر یک از آنها ناظر به شرایط خاصی از زندگی اجتماعی بوده و چه بسا نسبت به همه ی افراد قابلیت اجرا نداشته باشد. از این رو در مکتب اسلام بر تعامل و حسن ارتباط با همسایگان تأکید بسیار شده است به گونه ای که همسایگی یکی از ضرورت های زندگی اجتماعی محسوب می شود. که در ادامه بحث به برخی از دستور العمل ها و راهکار های برخورد مناسب با همسایگان بد اخلاق اشارت می گردد:

۱. دقت در انتخاب همسایه

در مکتب اسلام که بر انتخاب همسایه در درجه اول و حسن روابط همسایگی تأکید بسیار شده

است، نخستین راهکار دین برای دفع تنش‌ها و درگیری‌های احتمالی، انتخاب همسایه قبل از سکونت و انتخاب محل برای زندگی است. انتخاب همسایه کاری بس دشوار و سخت است، و همانند انتخاب دوست و یا همسر نیست که انسان به صورت مطلق و مخیر باشد تا از بین گزینه‌های مختلف یکی را انتخاب کند. چون کاری دوسویه است به این معنا که آمدن و یا سکونت دیگران در اختیار فرد خاصی نیست، هر چند ممکن است در مواردی این امکان فراهم بشود. لیکن دست افراد در انتخاب همسایه بازنه‌ست. در عین حال این محدودیت تا حدودی با امکان انتخاب محل زندگی جبران میسر می‌شود. به همین دلیل پیشوایان معصوم (ع) انتخاب محل زندگی را با مطالعه و تحقیق نسبت به همسایگان پیشنهاد و در اولویت قرار می‌دانند. و آنان دقت در انتخاب محل زندگی و همسایگان خوب را به منزله یک راهکار برای مصون ماندن از آسیب‌های بدهم‌سایگی می‌دانند. و علی (ع) فرمود: «مردی خدمت رسول خدا آمد و عرض کرد؛ تصمیم دارم خانه‌ای بخرم، کدام محله را پیشنهاد می‌فرمایید؟ حضرت (ص) فرمود: «الجار ثم الدار». (نوری، همان، ج: ۳، ۴۷۱). اول همسایه سپس خانه. همسایه آن قدر در آرامش و امنیت روحی و روانی انسان نقش دارد که قبل از خرید خانه و در نظر گرفتن امتیازات مکانی و سایر امکانات رفاهی باید نسبت به همسایه‌ها دقت نمود. پیامبر اکرم (ص) فرمود: «التمسوا الجار قبل شراء الدار و الرفیق قبل الطریق» پیش از خرید خانه، همسایه را بجوئید و پیش از سفر کردن، رفیق را بیابید. (همان، ج: ۴۳۱، ۸) یعنی قبل از خرید خانه از ساکنان در آنجا تحقیق کنید. چون عیب خانه را می‌توان با تعمیر بر طرف کرد، ولی همسایه معیوب را به راحتی نمی‌توان اصلاح نمود.

۲. شکیبایی و گذشت

میزان ثبات و پایداری و تعادل شخصیتی افراد در برابر عوامل محرک از قبیل مشکلات و ناهنجاری‌های اجتماعی متفاوت است. برخی در برابر حوادث سطحی هم ممکن است خودشان را بیازند و شتاب زده کارهای نسنجیده‌ای انجام دهند؛ و برخی در برابر رخ داده‌های سخت و پیچیده و حساب شده، با وجود اساس درد ورنج و سختی، حساب شده عمل میکنند. و با مهارت و قدرتی مثال زدنی بر نفس خود مسلط و با توازن فکری و روحی مناسب، خود را از آسیب‌ها حفظ می‌کنند. اگرچه سرشت و نهاد آدمی در میزان تند خویی و تصمیمات عجولانه و یا متانت و آرامی بسیار دخالت دارد ولیکن بین اعتماد به نفس و شکیبایی و گذشت و چشم پوشی از خطای دیگران، ارتباط تنگاتنگی وجود دارد. و در این گونه موارد، در صورتی که انسان نتواند جایگاه مسکونیش را عوض کند، به توصیه پیشوایان دین، سعی کند آزارهای همسایه بد را تحمل کند و در صورت امکان به اصلاح و هدایت وی بپردازد. پیامبر اسلام (ص) فرمود: «خدای متعال دوست دارد مردی را که همسایه بدی دارد که او را می‌آزارد و او آزارهایش را تحمل می‌کند و با خدا حساب می‌کند تا خدا با مرگ و یا در زندگی همسایه او را از مقابله با او بی‌نیاز کند. (سیوطی،

۱۴۱۰: ج ۲۸۶، ۱) و در روایتی معروف از امام کاظم (ع) می‌خوانیم: «لیس حسن الجوار کف الاذی ولكن حسن الجوار صبرک علی الاذی». (کلینی، همان، ج: ۲، ۶۶۷). نکته قابل توجه این که در روایات دینی در این باره، مقابله به مثل تجویز نشده بلکه در منابع تاریخی و روایی می‌بینیم که در دوران زندگی امامان معصوم (ع) افرادی از همسایگان خود شکایت می‌کردند و آنها با توصیه به صبر و گذشت، وعده به شفاعت می‌دادند. (کلینی، همان، ج: ۲، ۶۶۸).

۳. وعده پاداش و یا تحریک انگیزه های ارزشی

یکی از روش‌هایی که اهل بیت (ع) برای جذب انسان‌های بد رفتار به کار می‌بردند؛ روش تحریک ایمان‌های و ارزش‌های دینی و انسانی افراد بود که در تاریخ و سیره معصومان (ع) اجرای این شیوه را درباره متدینان به روشنی می‌بینیم؛ و می‌توان از این روش، در همه ی طبقات اجتماعی استفاده نمود و به حسب موردی خاص به روی خصوصیتی از ابعاد شخصیتی فرد تکیه کرد. چنان‌ابو بصیر همسایه ای از عمال و کارگزاران حکومتی داشت که از راه حرام، ثروتی به هم زده بود و شب‌ها مجالس بزمی برپا می‌کرد و خوانندگان زن در آن می‌خواندند و حاضران نیز مست می‌شدند و این باعث آزار همسایگان می‌شد. از این رو ابوبصیر، مکرراز او می‌خواست که از این کارها دست بردارد. روزی وی به ابوبصیر می‌گوید: ابابصیر! من آلوده ی به این امور شده ام، اما تو سالمی و در راه راستی؛ حال مرا برای امامت حضرت صادق (ع) توضیح بده؛ شاید خدا مرا از این وضع نجات دهد. ابوبصیر می‌گوید: در مسافرت مدینه، حال و وضع همسایه ام را برای امام (ع) بیان نمودم. امام (ع) فرمود زمانی که به کوفه برگشتی، او به دیدن تو خواهد آمد؛ از قول من به او بگو؛ از کارهای خلاف (اذیت همسایگان) دست بردار؛ من به تو قول می‌دهم که خدا ی متعال تورا وارد بهشت کند. ابابصیر می‌گوید: بعد از بازگشت وعده امام (ع) را به وی گفتم. و او از من پرسید: به راستی امام چنین فرمود؟ گفتم: آری بعد از چند روز کسی به دنبالم فرستاد. وقتی وارد شدم، دیدم پشت درخانه برهنه ایستاده است. گفت: ای ابابصیر! همه ی آنچه را داشتم به صاحبانشان برگرداندم و چیزی برام نمانده است. من از چند تن از دوستان و برادرانم برای وی مایحتاج اولیه زندگی را تهیه کردم. بعد از چند روز دیگر پیام فرستاد مریضم. به عیادت او رفتم و به معالجه وی پرداختم؛ اما فایده ای نبخشید. در هنگام احتضار بیهوش شد، پس از آن که به هوش آمد گفت: ابابصیر امام (ع) به وعده اش وفا نمود. ابوبصیر می‌گوید: همسایه ام این جمله را گفت و مرد. (کلینی؛ ۱۳۶۵، ج ۱، ۳۹۵) و در برخی روایات نام راوی را علی بن حمزه گفته‌اند. (کلینی، بی‌تا؛ ج ۵، ۱۰۶).

۴. رجوع به قانون و ایجاد فشار اجتماعی

گاهی هیچ یک از روش‌های یاد شده در اصلاح و یا در جلوگیری از رفتار ناپسند فرد آزاردهنده موثر نمی‌افتد. در سیره زندگی پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) در چنین مواردی از روش ایجاد

فشار اجتماعی استفاده شده است. از آنجایی که انسان موجودی اجتماعی بوده و برای خود ارزش و اعتباری در جامعه قائل است به آسانی حاضر نیست حرمتش از دست برود. با توجه به این نکته برای رفتارهای ناشایست فرد متخلف، می‌توان از فشار اجتماعی سود برد. امام باقر (ع) می‌فرماید: مردی نزد پیامبر (ص) آمد و از آزار همسایه اش شکایت کرد. پیامبر (ص) به وی فرمود صبر کن. دوباره آمد. پیامبر (ص) فرمود صبر کن. بار سوم که نزد پیامبر (ص) آمد و شکایت کرد. حضرت (ص) فرمود: روز جمعه هنگامی که مردم به نماز جمعه می‌روند، اسباب و وسایل را به کوچه بریز تا کسانی که به نماز جمعه می‌روند ببینند و اگر از تو پرسیدند: چرا؟ بگو همسایه ام مرا آزار می‌کند. شخص چنین کرد و همسایه ی آزار دهنده اش آمد و گفت: آبروم رفت! اسباب و اثاثیه ات را برگردان، با خدای خود عهد می‌کنم که دیگر تو را نیازم! (کلینی، بی تا: ۴۹۲، ج ۱۳). و از آنجا که خدا منصب قضاوت و حکومت را به برگزیدگان خود داده است و حتی در صورت عدم حضور شان نائبان آنها در وقت بروز مشکل در عرصه های مختلف اجتماعی مرجع حل مشکلات مردم می‌باشند چنانکه فرمود: «ای کسانی که ایمان آورده اید خدا را اطاعت کنید و از فرستاده او صاحبان امرتان اطاعت کنید پس اگر درباره چیزی (از امور دین و دنیا) نزاع داشتید آنرا به خدا و رسولش واگذار کنید...» (نساء: ۵۹). و آیات و روایات بسیاری در این معنا وجود دارد.

۵. قطع ارتباط و یا ارتباط محدود

بدون تردید خلق و خوی همسایه و هم‌نشین بد در روحيات انسان تاثیر می‌گذارد. برای همین در متون دینی از هم‌نشینی با بدان نهی شده است. (کلینی، همان، ج ۳۷۶، ۲). هر چند در منابع دینی با عنوان نحوه برخورد با همسایگان مطالب زیادی یافت نگردید لیکن از راهکارهای عام روایات درباره چگونگی برخورد با دوستان و برادران و سایر افراد بیان شده می‌توان در شیوه رفتار مناسب در جهت اصلاح فرهنگ جامعه و همسایگان بهره جست. مثلاً در سیره زندگی امامان معصوم (ع) برای اصلاح رفتارهای نا پسند دیگران، در مواردی خاص و لوموقت، از روش قطع رابطه و پرهیز از معاشرت استفاده شده است. عمر بن نعمان گوید: امام صادق (ع) دوستی داست که همیشه ملازم با امام (ع) بود روزی در حالی که همراه با امام (ع) در بازار کفشان حرکت می‌کرد، غلام سندی اونیز پشت سر آنان می‌آمد. مرد با غلام خود کاری داشت و سه به پشت سر خود نگاهی کرد و او را ندید و دربار چهارم فریاد زد: ای زنا زاده کجایی؟ امام (ع) با دست به پیشانی خود کوبید و فرمود: سبحان الله، مادر او را متهم به زنا میکنی؟! من فکرمی کردم. که تقوا داری، اما معلوم شد که نداری! مرد گفت: فدایت شوم، مادر او اهل سند و مشرک است امام صادق (ع) فرمود: آیا نمی‌دانی که هر امتی از دواچی دارد. از من دور شو. عمرو بن نعمان می‌گوید: دیگر آنها را با یکدیگر ندیدم. (کلینی، همان، ج ۳۲۴، ۲).

۶. جابجایی و تعویض منزل

در صورتی که انسان به همسایه بد گرفتار شود، و از راهکارهای قبلی در جهت حل موضوع و یا اصلاح طرف مقابل نتوانند بهره گیرد اگر چنانچه امکان داشته باشد منزل مسکونی خودش را عوض کند و به محله ای دیگر نقل مکان نماید و سفارش امامان دین در این گونه موارد جابجایی و انتقال مکان است؛ زیرا ادامه دادن زندگی با همسایه بد انسان را در معرض لغزش قرار می دهد. امام صادق (ع) فرمود: «لا یتجاب لمن یدعو علی جاره و قد جعل الله له السبیل الی ان یتبع داره و یتحول عن جواره» (نوری، همان: ج ۲، ۸۰). کسی که همسایه اش را نفرین کند نفرینش مستجاب نمی شود؛ زیرا خدا برای او راه رهایی و آسایش قرار داده تا آنجا که خانه اش را بفروشد و از همسایگی با او کناره گیری کند. و مشابه آن در (کلینی، همان: ج ۲، ۵۱۰).

نتیجه گیری

از مجموع مطالب موجود در قرآن و روایات دینی، استفاده می شود که سبک زندگی دینی در تعامل و رفتار با همسایگان، چنان نیست که امروز در برخی جوامع اسلامی و غیراسلامی دیده می شود بلکه با توجه به تعالیم آسمانی و جایگاه ممتاز همسایگان در اسلام و وجود قوانین متقن و برنامه های متنوع در حوزه روابط اجتماعی با مردم و همسایگان می توان فضایی آرام و با نشاط را در جامعه محقق نمود. و لازم است همه ی آحاد جامعه مسئولانه در ایجاد محیطی سالم و صمیمی، خود را ملتزم به انجام وظایف و رعایت حقوق دیگران بدانند و به یقین برای نیل به اهداف بلند انسانی و اسلامی و حسن عاقبت در دنیا و آخرت، با علم به وظایف و تقید به تقوا، بهترین راهکار احترام گذاشتن به حقوق دیگران و همسایگان است.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. امام علی بن الحسین (ع)، صحیفه سجادیه، ترجمه میرزا ابوالحسن شعرانی، ناشر، انتشارات قائم آل محمد (ع)، چاپ ششم، ۱۳۸۶ هـ.ش.
۳. آمدی، عبد الواحد بن محمد تمیمی، غرر الحکم و در الحکم، نشر مکتب الاعلام الاسلامی، تحقیق مصطفی درایتی، الطبعة الاولى، بی تا.
۴. آکسفورد ادونس، دیکشنری، ۱۳۸۱، تهران، معرفت و زبان آموز.
۵. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، تحقیق محمد ابو الفضل ابراهیم، دار احیاء الکتب العربیة، ۱۳۸۷ هـ.ش - ۱۹۶۷ م.
۶. احمدیان، ابراهیم، نهج الفصاحه، قم، نشر گلستان، ۱۳۸۵ ش.
۷. نهج الفصاحه، ترجمه ابوالقاسم پاینده، انتشارات دنیای دانش، چاپخانه اعلمی، سوم، ۱۳۸۰ هـ.ش.
۸. بخاری، ابی عبد الله بن اسماعیل بن ابراهیم، صحیح البخاری، مصر، مکتبه عباد الرحمن، بی تا.
۹. تهرانی، مجتبی، اخلاق الهی، ج ۱۴، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول ۱۳۹۲ هـ.ش.
۱۰. الرازی، زین الدین ابو عبدالله محمد بن ابی بکر بن عبد القادر، مختار الصحاح، المکتبه العصریة، بیروت، لبنان، ج ۵، ۱۴۲۰ ق - ۱۹۹۹ م.
۱۱. راغب الاصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، تحقیق صفوان عدنان داوودی، دار القلم والدار الشامیة، بیروت، الطبعة الثالثة، ۱۴۲۳ هـ ق - ۲۰۰۲ م.
۱۲. تصحیح ابراهیم شمس الدین، الطبعة الاولى، ۱۴۱۸ - ۱۹۹۷.
۱۳. راوندی، قطب الدین، الدعوات، تحقیق و نشر مدرسه الامام المهدي، چاپ اول، قم، ۱۴۰۷ ق.
۱۴. حکیمی، محمدرضا، محمد و علی، انتشارات دلیل ما، چاپ اول، ۱۳۸۸.
۱۵. جوادی آملی، عبدالله، مفاتیح الحیوة، مرکز نشر اسراء، چاپ یازدهم، بهار ۱۳۹۱ هـ.ش.
۱۶. کلینی، ابی جعفر محمد بن یعقوب، الکافی، تحقیق علی اکبر غفاری، دار الکتب الاسلامیة، الطبعة السابعة، ۱۳۸۳ هـ.ش. و ۱۳۶۵ هـ.ش.
۱۷. الکافی، هشت جلدی (۱۳۶۵)، تهران، دار الکتب الاسلامیة بی تا.
۱۸. سیوطی، جلال الدین، عبد الرحمن، بن ابی بکر، الجامع الصغیر، دار الفکر، ۱۴۱۰ ق.
۱۹. شعیری، محمد بن محمد، جامع الاخبار، نجف اشرف، المطبعة الحیدریة، بی تا.
۲۰. الحر العاملی، محمد بن حسن، وسایل الشیعة الی تحصیل مسائل الشریعة، تحقیق عبدالرحیم ربانی شیرازی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۲ هـ ق.
۲۱. وسایل الشیعة، قم، چاپ مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۹ هـ.
۲۲. الحرانی، ابو محمد الحسن بن علی بن الحسین بن شعبه، مؤسسه النشر الاسلامی، تصحیح علی اکبر

- غفاری، الطبعة الثانية، ۱۳۶۳ هـ - ۱۴۰۴ ق.
۲۳. صحیح صالح، شرح نهج البلاغه، من منشورات دار الهجرة، ایران، قم، بی تا.
۲۴. صدوق، ابی جعفر محمد بن علی بن الحسین بن بابویه القمی، من لا یحضره الفقیه، تصحیح علی اکبر غفاری، ناشر جامعه مدرسین، قم، چاپ دوم، ۱۴۰۴ ق.
۲۵.، امالی، تحقیق قسم دراسات الاسلامیه، قم، مؤسسه البعثه، ۱۴۱۷ ق.
۲۶.، امالی، ترجمه محمد باقر کمره ای، انتشارات کتابچی، چ ۱۳۸۴، ۹ ش.
۲۷.، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، الطبعة الثانية، قم، منشورات الرضی، ۱۳۶۸.
۲۸.، همان، ترجمه علی اکبر غفاری، بی تا، بی جا.
۲۹.، علل الشرایع، نجف، المكتبة الحیدریة، ۱۳۸۶ ش.
۳۰.، معانی الاخبار، تحقیق علی اکبر غفاری، ترجمه عبد العلی محمدی، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۲ هـ.
۳۱.، معانی الاخبار، تحقیق علی اکبر غفاری، قم، انتشارات جامعه مدرسین ۱۳۷۹ ق - ۱۳۳۸ ش.
۳۲.، خصال، تحقیق علی اکبر غفاری، ناشر، مكتبة الصدوق، تهران، جنب مسجد سلطانی، ۱۳۸۹ هـ - ۱۳۴۸ هـ.، چ ۶، قم، انتشارات جامه مدرسین، ۱۴۲۴ ق.
۳۳. الطبری، ابی جعفر محمد بن جریر رستم الطبری، دلائل الامامه، من منشورات مؤسسه الاعلمی، بیروت، لبنان، الطبعة الثانية، ۱۴۰۸ هـ - ۱۹۸۸ م.
۳۴. طبری، رضی الدین ابی نصر الحسن بن الفضل، تعلیق محمد الحسین الاعلمی، منشورات اعلمی للمطبوعات، بیروت، لبنان، چ ۶، ۱۳۹۲ ق - ۱۹۷۲ م.
۳۵. طبرسی فضل بن حسن، مجمع البیان، تحقیق سید هاشم رسولی محلاتی، بیروت، دار احیا التراث العربی، ۱۴۱۲ ق - ۱۹۹۲ م.
۳۶.، مجمع البیان، من منشورات مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت، لبنان، ۱۴۱۵ هـ - ۱۹۹۵ م.
۳۷. غزالی، ابوحامد محمد بن محمد، احیاء العلوم، تحقیق القاضی الشیخ محمد الداعی بلطه، بیروت، المكتبة العصرية، ۱۴۲۳ ق / ۱۹۷۲ م.
۳۸. راغب الاصفهانی، ابی القاسم الحسین بن محمد بن المفضل، المفردات فی غریب القرآن، تصحیح ابراهیم شمس الدین، الطبعة الاولى، ۱۴۱۸ هـ - ۱۹۹۷.
۳۹. ری شهری، محمد، میزان الحکمة، نشر دارالحديث لطباعة والنشر، الطبعة السادسة، ۱۴۳۳ هـ - ۲۰۱۲ م.
۴۰. رضی الدین، ابی نصر الحسن بن الفضل الطبرسی، مکرم الاخلاق، با تعلیق محمد الحسین الاعلمی، من منشورات مؤسسه الاعلمی، بیروت، لبنان، الطبعة السادسة، ۱۳۹۲ هـ - ۱۹۷۲ م.
۴۱. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرين، تحقیق سید احمد حسینی، الطبعة الاولى، ۱۳۸۶ هـ.
۴۲. طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، تحقیق احمد حبیب قیصر العالمی، الطبعة الاولى، بیروت، لبنان، ۱۴۳۱ هـ - ۲۰۱۰ م.
۴۳.، التبیان فی التفسیر القرآن، تحقیق شیخ آغا بزرگ طهرانی، بیروت، دار احیا التراث العربی، بی تا.

۴۴.، الامالی، تحقیق مؤسسه بعثت قم، دار الثقافة، بی تا.
۴۵. اصفهانی، ابو نعیم، حلیه الاولیاء، بی تا، بی جا.....
۴۶. فیض کاشانی، ملا محسن، المحجة البيضاء فی تهذیب الاحیاء، تصحیح علی اکبر، مؤسسه النشر الاسلامی، الطبعة الثانية، ۱۳۸۳ هـ.ش.
۴۷.، المحجة... نشر انتشارات اسلامي، الطبعة الثانية، بی تا.
۴۸. الصافی فی تفسیر القرآن، تحقیق السيد محسن الحسيني الاميني، دار الکتب الاسلاميه الطبعة الاولى، ۱۴۱۹ هـ ق- ۱۳۷۷ هـ.ش.
۴۹.، الصافی فی التفسیر، بیروت، مؤسسه اعلمی للمطبوعات، بی تا، بی جا.
۵۰. سيد رضی، نهج البلاغه، فیض الاسلام، علینقی، مؤسسه انتشارات فقیه، چ احمدی، سوم، ۱۳۷۸.
۵۱. سایت ویکی پدیا، www.wikipedia
۵۲. شریفی، احمد حسین، همیشه بهار (اخلاق و سبک زندگی اسلامی) قم نشر معارف، ۱۳۹۱.
۵۳. فاضلی، محمد، مصرف و سبک زندگی، قم، صبح صادق، ۱۳۸۲.
۵۴. قمی، شیخ عباس، سفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار، ناشر دار الاسوه، للطباعة و النشر، مؤسسه المیلاد، الطبعة الاولى، ۱۴۱۴ هـ.ق.
۵۵. کاویانی، محمد، سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۱.
۵۶.، سفینه البحار، انتشارات کتابخانه سنائی، بی تا.
۵۷. ابن منظور، لسان العرب، تعلیق علی شیری، بیروت، لبنان، دار احیاء التراث العربی، الطبعة الاولى، ۱۴۰۸ هـ ق- ۱۹۸۸ م.
۵۸. لیثی واسطی، علی بن محمد، عیون الحکم و المواعظ، تحقیق حسین حسینی بیرجندی، چ ۱، قم، دار الحدیث، ۱۳۷۶.
۵۹. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران، دار الکتب الاسلامیه، بازار سلطانی، چاپ هفتم، ۱۳۷۵ هـ.ش.
۶۰. علا الدین علی المتقی الهندی، بن حسام الدین الهندی، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، مؤسسه الرساله، بیروت، ۱۴۰۵ هـ ق- ۱۹۸۵ م.
۶۱. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ناشر مؤسسه الوفاء، بیروت، لبنان، الطبعة الثانية، ۱۴۰۳ هـ ق- ۱۹۸۳ م.
۶۲. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، ناشر مؤسسه انتشارات امیرکبیر، چاپ نهم، ۱۳۷۵ هـ.ش.
۶۳. مسلم، صحیح مسلم بشرح النووی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بی تا.
۶۴. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، تفسیر نمونه، ناشر: دارالکتب الاسلامیه، چ بیستم، ۱۳۷۱.
۶۵. مزلو، ابراهام، اچ؛ انگیزش و شخصیت، ترجمه احمد رضوانی، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۶۷.
۶۶. میر بام، بوستر، تهران، ۱۳۷۹، ابتدا، به نقل از مجله معرفت، ش ۲۰۲، ص ۴۹.
- نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، چ ۲، بیروت، تحقیق مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۸ هـ ق- ۱۹۸۸ م. و بیروت، مؤسسه آل البيت، چ ۲، ۱۴۰۹ ق